

Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка (УКРАЇНА)
Університет Яна Кохановського в Кельцах (ПОЛЬЩА)

Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University (UKRAINE)
Jan Kochanowski University in Kielce (POLAND)

ISSN 2307-1222

DOI 10.32782/2307-1222.2024-58

STUDIA METHODOLOGICA

Випуск 58
Заснований 1993 року

Issue 58
Founded in 1993

Видавничий дім
«Гельветика»
2024

Всі права захищені.

Жодна частина цього журналу не може бути передрукована чи відтворена без письмового дозволу видавця – ТНПУ (Україна), UJK (Польща)

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР

Лабащук Оксана – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри української та зарубіжної літератур і методик їх навчання, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Україна

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ

Вільчинська Тетяна – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри загального мовознавства і слов'янських мов, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Україна

Гарасим Тетяна – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри англійської філології та методики навчання англійської мови, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Україна

Грицак Наталія – доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри української та зарубіжної літератур і методик їх навчання, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Україна

Дацків Ольга – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри англійської філології та методики навчання англійської мови, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Україна

Женюхова Катарина – доктор філософії (славістика та слов'янські мови), доцент, професор Інституту славістики ім. Яна Станіслава САН, професор кафедри словацької мови та літератури Університету Кирила і Мефодія в Трнаві, Словаччина

Крижановська Ольга – доктор філологічних наук, доцент, завідувач кафедри української та зарубіжної літератури, Луганський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна

Лещак Олег – доктор філологічних наук, професор надзвичайний, професор Інституту Літературознавства і Мовознавства, Університет ім. Яна Кохановського в Кельце, Польща

Луцак Наталія – доктор педагогічних наук, кандидат філологічних наук, професор, професор кафедри педагогіки і методики початкової та дошкільної освіти, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Україна

Мазуркевіч Міхал – доктор філологічних наук, професор, професор Інституту літературознавства і мовознавства, Університет ім. Яна Кохановського в Кельце, Польща

Навольська Галина – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Україна

Присяник Оксана – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри управління соціальними комунікаціями, Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця, Україна

Решетука Тетяна – кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент, доцент кафедри журналістики, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Україна

Сендерська Йоанна – доктор філологічних наук, професор надзвичайний, професор Інституту літературознавства і мовознавства, Університет імені Яна Кохановського в Кельце, Польща

Слижук Олеся – кандидат педагогічних наук, доцент, провідний науковий співробітник відділу навчання української мови та літератури, Інститут педагогіки Національної академії педагогічних наук України, Україна

Сорока Ольга – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри соціальної роботи та менеджменту соціокультурної діяльності, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Україна

Яценко Таміла – доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник, головний науковий співробітник відділу навчання української мови та літератури, Інститут педагогіки Національної академії педагогічних наук України, Україна

Друкується за рішенням ученої ради Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (протокол № 4 від 26 листопада 2024 р.)

Видання «Studia Methodologica» зареєстровано у сфері друкованих медіа: Рішення Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення № 935 від 21.03.2024 року

Фахова реєстрація (категорія «Б»): Наказ МОН України № 1309 від 25 жовтня 2023 року (додаток 4)

Спеціальності: 014 – Середня освіта, 035 – Філологія

Періодичність: 2 рази на рік.

Редакція не завжди поділяє погляди авторів. Матеріали друкуються мовою оригіналу

All rights reserved

No part of this journal may be reprinted or reproduced without permission in writing from the publisher – TNPU (Ukraine), UJK (Poland)

EDITOR IN CHIEF

Labashchuk Oksana – Doctor of Philological Sciences, Professor, Professor of the Department of Ukrainian and Foreign Literatures and Methods of their Study, Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, Ukraine

MEMBERS OF THE EDITORIAL BOARD

Vilchynska Tetiana – Doctor of Philological Sciences, Professor, Professor of the Department of General Linguistics and Slavic Languages, Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, Ukraine

Harasym Tetiana – Candidate of Philological Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of English Philology and English Language Teaching Methods, Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, Ukraine

Hrytsak Nataliia – Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Professor of the Department of Ukrainian and Foreign Literatures and Methods of their Study, Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, Ukraine

Datskiv Olha – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of English Philology and English Language Teaching Methods, Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, Ukraine

Žeňuchová Katarína – Doctor of Philosophy (Slavic Studies and Slavic Languages), Associate Professor, Professor of Jan Stanislav Institute of Slavistics, Slovak Academy of Sciences, Professor of the Department of Slovak Language and Literature of University of Ss. Cyril and Methodius in Trnava, Slovakia

Kryzhanovska Olha – Doctor of Philological Sciences, Associate Professor, Head of the Department of Ukrainian and Foreign Literature, Luhansk Taras Shevchenko National University, Ukraine

Leshchak Oleg – Doctor of Philological Sciences, Professor Extraordinary, Professor at the Institute of Literary Studies and Linguistics, Jan Kochanowski University of Kielce, Poland

Lupak Nataliia – Doctor of Pedagogical Sciences, Candidate of Philological Sciences, Professor, Professor of the Department of Pedagogy and Methodology of Primary and Preschool Education, Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, Ukraine

Mazurkiewicz Michal – Doctor of Philological Sciences, Professor, Professor of the Institute of Literary Studies and Linguistics, Jan Kokhanowski University in Kielce, Poland

Navolska Halyna – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Foreign Languages, Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, Ukraine

Prosianyk Oksana – Doctor of Philological Sciences, Professor, Professor of the Department of Social Communications Management, Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics, Ukraine

Reshetukha Tetiana – PhD in Social Communications, Associate Professor, Senior Lecturer at the Department of Journalism, Ternopil Volodymyr Hnatiuk National University, Ukraine

Senderska Joanna – Doctor of Philological Sciences, Professor is extraordinary, Professor of the Institute of Literary Studies and Linguistics, Jan Kokhanowski University in Kielce, Poland

Slyzhuk Olesia – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Leading Researcher of the Ukrainian Language and Literature Teaching Department, Institute of Pedagogy of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Ukraine

Soroka Olha – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of the Department of Social Work and Management of Sociocultural Activities, Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, Ukraine

Yatsenko Tamila – Doctor of Pedagogical Sciences, Senior Research Fellow, Chief Researcher of the Department of Teaching Ukrainian Language and Literature, Institute of Pedagogy of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Ukraine

It is printed by the decision of the Academic Council of Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University
(Protocol No. 4 from 26 November 2024)

Journal “Studia Methodologica” is registered of Print media entity: Decision of the National Council of Television and Radio Broadcasting of Ukraine: Decision No. 935 as of 21.03.2024

Professional registration (category «B»): Decree of MES No. 1309 (Annex 4) dated October 25, 2023

Specialties: 014 – Secondary education, 035 – Philology

Periodicity: 2 times a year.

The editors do not always share the views of the authors. Materials are printed in the original language

ЗМІСТ

ФІЛОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

Галина ВИШНЕВСЬКА ОБ'ЄКТИВАЦІЯ КОНЦЕПТУ «ВІДЬМА» У ТВОРЧОСТІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ ТА ЮЛУША СЛОВАЦЬКОГО.....	8
Оксана ГАЛЬЧУК МАЛА ПРОЗА ГАЛИНИ ПАГУТЯК ЯК МЕТАНОВЕЛІСТИКА.....	17
Ірина ДІЛАЙ ДІЄСЛОВО В СИСТЕМІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ.....	27
Olha DOVBUSH, Tetiana HARASYM, Iryna SKOREIKO-SVIRSKA THE ROLE OF MASS LITERATURE IN INTERCULTURAL COMMUNICATION: GENRE FICTION AS A DYNAMIC CULTURAL PHENOMENON.....	36
Ольга КАЗАНОВА ЕСЕЇСТИЧНЕ ПИСЬМО ЯК ХУДОЖНЯ ПРАКТИКА (НА ПРИКЛАДІ ЗБІРКИ ЕСЕЇВ «25 ЕСЕ ПРО ГОЛОВНЕ»).....	46
Olga KOSOVYCH, Nazarii SLOBODIAN, Kateryna NESTERCHUK PARADIGMATISCHE STRUKTUR DER ERZÄHLUNGEN ÜBER DEUTSCHLAND: PLOT DES MÜNDLICHEN AUTOBIOGRAFISCHEN NARRATIVS.....	54
Світлана КРИШТАЛЬ МЕТАФОРА В СИСТЕМІ ВИКЛАДАННЯ ФІЛОЛОГІЧНИХ ДИСЦИПЛІН (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ).....	66
Надія КУТАЄВА ІРЛАНДИЗМИ В УЗУСІ ТУРИСТИЧНОГО ДИСКУРСУ: ГАСТРОНОМІЯ.....	77
Наталія ЛИСЕЦЬКА <i>EUROPA-DISKURS</i> ТРЕТЬОГО ТИСЯЧОЛІТТЯ: ЛЕКСИКО-СТИЛІСТИЧНІ АСПЕКТИ (НА ПРИКЛАДІ НІМЕЦЬКОЇ ПРЕСИ ПІСЛЯ ВОЄННОГО ВТОРГНЕННЯ РОСІЇ В УКРАЇНУ 24.02.2022 Р.).....	90
Наталія МАТВЕСЬВА МОВНА БІОГРАФІЯ ЯК ДЖЕРЕЛО ОПИСУ МОВНОГО ЖИТТЯ ІНФОРМАНТА.....	102
Юрій МИНЕНКО ПОЕТИЧНА СПАДЩИНА ГЕРАСИМА СМОТРИЦЬКОГО.....	111
Erikó NAGY-KOLOZSVÁRI, János GYÓRI THE BENEFITS OF USING CHILDREN'S LITERATURE IN TEACHING EFL IN A WAR-TORN COUNTRY.....	118
Олена ПОХИЛЮК СКЛАДНОСУРЯДНІ РЕЧЕННЯ В ПОЕТИЧНОМУ МОВЛЕННІ.....	127
Наталія РОМАНОВА ЕМОТИВНА ЛЕКСИКА В ЦАРИНІ МИСТЕЦЬКОГО АЛЬБОМУ-КАТАЛОГУ «THEATER-MUSEUM DALI IN FIGUERES».....	137
Тетяна СКУРАТКО, Алла ПАНАСІЮК ОСОБЛИВОСТІ ПОЕТИКИ НОВЕЛІСТИКИ ВОЛОДИМИРА ҐЖИЦЬКОГО.....	145
Олександр СМІРНОВ ПОЕТИКА ЕКСПРЕСІОНІЗМУ В ЛІРО-ЕПОСІ ПРО ГОЛОДОМОР.....	156
Олеся ТАТАРОВСЬКА ДОСЛІДЖЕННЯ ЛІНГВІСТИЧНОЇ ТА ТЕМАТИЧНОЇ ВАРІАТИВНОСТІ У ТВОРАХ ДЖЕЙМСА НГУПІ (НГУПІ ВА ТХІОНГ'О).....	170
Олександр ТКАЧУК ДИСКУРС НАСИЛЬСТВА В ПОЕМІ Т. ШЕВЧЕНКА «ГАЙДАМАКИ».....	180
Ольга ХОРОШУН ЗАСТОСУВАННЯ ЛЕКСИЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ МУЛЬТИПЛІКАЦІЙНОГО ФІЛЬМУ «МОНСТРИ НА КАНІКУЛАХ».....	191
Лілія ЧИКУР ХУДОЖНІЙ СВІТ ПОВІСТІ ПЕТРА КРАЛЮКА «ДІОПТРА, АБО ДЗЕРКАЛО, В ЯКОМУ БАЧИМО НЕ ЛИШЕ СЕБЕ, А Й ІНШИХ, ПОДОРОЖУЮЧИ В ЧАСІ ТА ПРОСТОРІ».....	198

МАЛА ПРОЗА ГАЛИНИ ПАГУТЯК ЯК МЕТАНОВЕЛІСТИКА**Оксана ГАЛЬЧУК**

*доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри світової літератури
Київського столичного університету імені Бориса Грінченка
вул. Левка Лук'яненка, 13 б, м. Київ
ORCID: 0000-0002-3676-7356
o.halchuk@kubg.edu.ua*

У статті розглядається проблема сприйняття малої прози Галини Пагутяк як певної художньої єдності. Потреба в такому дослідженні зумовлена інтересом до позначеного поетикою магічного реалізму жіночої прози авторки, а отже, актуальністю вивчення особливостей художньої репрезентації жіночої екзистенції і жіночого нарративу в сучасному українському прозовому дискурсі. Обравши ці особливості за «оптику» прочитання малої прози Галини Пагутяк, ставимо за мету проаналізувати її маркери як метановелістики, застосувавши такі наукові методи, як психоаналітичний, гендерний, архетипний, міфопоетичний. Досліджено, що художня єдність малої прози як метановелістики визначається системою взаємопов'язаних мотивів, проблемно-тематичною цілісністю і спільною концепцією жіночої екзистенції. Провідними є екзистенційні мотиви вибору, самотності, смерті, пошуків ідентичності. До них додаються релігійно-філософські та містичні мотиви про жіноче буття у двовимірному просторі і тривимірному часові. Домінантним в інтерпретації жіночої екзистенції є мотив інакшості. Жінка в малій прозі Галини Пагутяк – це персонаж, який проходить випробування материнством і шлюбом, втрачає або знаходить власний рай. Вона обирає свою роль, переважно протилежну до стереотипних ролей у патріархальній «чоловічій» моделі. Тематично-змістовий перегук метановелістики письменниці оприявнюється у продовженні чи розширенні певних сюжетних ліній поза межами одного твору; у наявності повторюваних образів-персонажів чи персонажів-двійників, що «мандрують» текстовим простором; у прирощенні змісту новими нюансами завдяки архетипно-міфологічним топосам, які формують інтертекст малої прози письменниці. Зроблено висновок про метановелістику Галини Пагутяк як авторський варіант психоаналітичної прози про буття жінки, яке розгортається в реальному чи / і ірреальному хронотопах у проживанні сценарію пошуку власної ідентичності і відстоюванні себе як Іншої. Перспективним вважаємо дослідження художніх моделей репрезентації жіночої екзистенції і жіночого нарративу в новелістиці Галини Пагутяк.

Ключові слова: *Галина Пагутяк, мала проза, метановелістика, буття жінки, магічний реалізм, екзистенційні мотиви.*

HALYNA PAHUTYAK'S SHORT FICTION AS COMPOSSIBLE TEXT

Oksana HALCHUK

*Doctor of Philological Sciences, Professor,
Professor at the Department of World Literature
Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University
13 b V. Levka Lukianenka str., Kyiv
ORCID: 0000-0002-3676-7356
o.halchuk@kubg.edu.ua*

The article studies the possibility of perceiving Halyna Pahutyak's short fiction as an artistic unit. The study is significant as it delves into the author's distinctive writing style, which is defined by magical realism. As a result, it is pertinent to explore how female existence and narrative are portrayed in modern Ukrainian prose. By utilizing scientific methods such as psychoanalytic, gender, archetypal, and mythopoetic, the study seeks to identify Halyna Pahutyak's short fiction as a 'compossible' text. A system of interconnected motives, problem-thematic integrity and a common concept of women's existence interconnect the short fiction into a shared universe paradigm. The primary motifs are existential motives of choice, loneliness, death, and the search for identity. These motifs are supported by religious, philosophical and mystical motifs about women's existence in two-dimensional space and three-dimensional time. The motif of otherness is dominant in the interpretation of female existence. The image of a woman in Halyna Pahutyak's short fiction is of a character who experiences the trials of motherhood and marriage and either loses or finds her paradise. She chooses her role, which is often opposite to the stereotypical roles of women in the patriarchal 'male' model. The thematic and semantic resonance of the writer's transfictional storytelling manifests as certain storylines continue or expand beyond the boundaries of one novel; in the presence of recurring characters or double characters who 'travel' through the textual space; in the addition of new nuances to the archetypal and mythological images that form the intertext of short fiction. The conclusion about Pahutyak's transfictionality is the author's variant of psychoanalytic prose about the woman's existence. This woman unfolds in real or unreal topoi in the synopsis of searching for her identity and defining herself as the Other. A deeper exploration of artistic representations of female experiences and narratives in the author's short stories shows great promise.

Key words: *Halyna Pahutyak, short fiction, transfictionality, compossible text, female existence, magical realism, existential motif.*

Постановка проблеми. Художній і нехудожній дискурси української жіночої прози неможливо уявити без творчості Галини Пагутяк. Її неповторний стиль важко сплутати з кимось іншим, хоча про жінку як про Іншу вона найчастіше і пише. Актуальність дослідження малої прози письменниці зумовлена стійким інтересом до літератури магічного реалізму, представницею якого в українському

жіночому письмі вважають Галину Пагутяк. Крім того, актуальність нашої роботи продиктована важливістю вивчення особливостей авторської художньої репрезентації жіночої екзистенції та жіночого наративу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Позиція літературознавців (Т. Бовсунівська, Г. Бокштань, В. Габор, Т. Качак, О. Корабльова, О. Поліщук та ін.) щодо наскрізних мотивів у доробку Галини Пагутяк як характерної риси авторського стилю вже практично хрестоматійна. Взаємопов'язані мотиви як один із чинників, на яких висновується думка про творчість письменниці як про певну надтекстову єдність, аналізували Ю. Кушнерюк у дослідженні «Українська жіноча проза кінця ХХ століття: світоглядні моделі й особливості жіночого стилю» [5], І. Біла у статті «Система мотивів у творах Галини Пагутяк: специфіка їх взаємозв'язку» та ін. Зокрема, І. Біла визначила доробок письменниці метароманом, де, окрім спільних мотивів, твори різних жанрів об'єднані «ідейно-тематичним дискурсом, наявністю наскрізних героїв, автоілюзіями, інваріантним мотивом, що репродукується в кожному окремому творі за своєрідності сюжетних ходів та розв'язок» [1, с. 60–61]. Об'єктом дослідження науковиці були романи і повісті Галини Пагутяк. Що стосується так званої малої прози, то окремої студії про неї як про надтекстову єдність немає. А проте аналогічно до великої прози в оповіданнях і новелах оприявнюється все та ж система взаємопов'язаних мотивів і питомі для ідіостилу письменниці оніричні мотиви, елементи потоку свідомості, мозаїчна композиція, ігрова стратегія, постмодерна гра з текстом.

Мета статті – визначити маркери малої прози Галини Пагутяк як метановелістики. Об'єкт дослідження – оповідання та новели різних років, об'єднані в книгу «Потонулі в снігах» (2010). Їх аналіз уможливорює застосування таких наукових методів, як психоаналітичний, гендерний, архетипний, міфопоетичний. Задля досягнення мети необхідно вирішити такі завдання: схарактеризувати малу прозу Галини Пагутяк як ідейно-тематичну єдність, визначити характерні риси метановелістики крізь призму проблематики жіночої екзистенції.

Виклад основного матеріалу. Усталену тезу про екзистенціалістський характер творів Галини Пагутяк, де акцентовано на проблемах пошуку сенсу буття, самопізнання і самотності особистості, приймаємо за основне положення нашого дослідження з уточненням про буття жінки. Аналіз малої прози письменниці як метановелістики є спробою ще раз підтвердити цю тезу. Про тяжіння Галини Пагутяк до утворення текстової єдності свідчать окремі цикли малої прози – «Сім новел», «Душа метелика». Але і без конкретної вказівки зв'язок творів на рівні тематичному та образному в контексті авторської концепції відображення жіночої екзистенції очевидний. Зміст цієї концепції збігається із надзавданням жіночої прози як дискурсу, яка, за слушним висновком В. Зотової, «глибоко, серйозно, але й вишукано розкриває перед читачем архісучасні й водночас одвічні проблеми буття, акцентує складні питання взаємозв'язку фемінного й маскулінного начал, торкається тонких душевних станів, психологічної кризи, деструктивних станів, самотності людини в суспільстві помежів'я ХХ–ХХІ ст.» [4].

Серед маркерів метановелістики малої прози Галини Пагутяк можна спостерегти продовження чи розширення певної сюжетної лінії і, відповідно, «життя» персонажа поза межами одного тексту. Наприклад, своєрідним диптихом про подорослішання підлітка сприймаються новели «Дивись назад» і «Тебе спалить сонце». Спільним для обох творів є також мотив батька, що покинув сім'ю, а також втечі підлітка в інший простір. У новелі «Тебе спалить сонце» це буквальна подорож в омріяні гори, у «Дивись назад» – метафорична подорож героя до свого нового «Я»: хлопець робить вибір власного та відмінного від історії батька і діда (символіка розбитого дідового годинника), життєвого сценарію. А у творах «Як будували хату», «Відречення», «Потонула душа» маємо мотив матері, яка переживає втрату дорослого сина. Водночас у новелі «Бабина смерть» завершується земний шлях і самої матері, де згадки про відмову від неї сина-пияка і смерть іншого употужнюють мотив самотності як частини екзистенції жінки, тобто її смерті як матері, що передує смерті фізичній.

Саме жіночий образ-персонаж є об'єднавчим для метановелістики Галини Пагутяк. У кожному з творів книги «Потонули в снігах» він, центральний чи периферійний, постає на перетині мотивів, у яких оприявнюється жіноча ідентичність, нерідко амбівалентна. Отже, постає авторська концепція жіночої екзистенції як життя-випробування шлюбом, материнством, творчим простором і, що найважливіше, намаганнями бути собою, що зазвичай означає бути Іншою. Так, жінка в малій прозі Галини Пагутяк, за визначенням самої авторки, «не лише народжує, вона виховує, цивілізує». У вже згаданих новелах «Дивись назад» і «Тебе спалить сонце» саме мати підштовхує сина до змін, відіграючи в такий спосіб важливу роль на шляху до його ініціації, до творення його нової ідентичності. Цікаво, що в уяві сина («Дивись назад») вона наділена особливою здатністю розмовляти з померлими: *«Учора вони ходили на цвинтар, і мама так плакала, що дід, певне, її почув»* [7, с. 37]. Як і в новелах «Міст і духи», «Числа живих і мертвих», «Як будували хату», де через драматичний досвід пережитих втрат жінка перетворюється на традиційну для літератури магічного реалізму героїню-медіаторку між живими і мертвими, яка силою емоційного співпереживання встановлює зв'язок із потойбіччям, вона пришвидшує рух сина на новому етапі його життя. Окрім матері, у новелі «Тебе спалить сонце» є образ бабусі, яка попереджує хлопця про смертельну небезпеку поза межами рідного простору. З огляду на символічну роль у цій історії жінок маємо новий варіант міфу про Ікара, де постать чоловіка-батька (Дедала) із засторогою про дотримання золоті середини заступає жінка.

Жінка-творець постає і у творі з промовистою назвою «Інша», але в парадоксальному мотиві «створення» чоловіка-свині. Так метафорично жінка означає свою провину за те, що підтримала ту патріархальну модель родини, де чоловік бачить її лише невправною домогосподаркою і невмілою матір'ю: *«Вона перетворила його на свиню. Якби у неї було десять чоловіків, то зараз по світі бігав би десяток свиней. Але вона мала тільки одного чоловіка. І лише вона знала,*

що він свиня: у краватці, костюмі, піжамі. Тільки не розуміла, чому та доля жінок у її родині – перетворювати чоловіків на свиней» [7, с. 68]. На відміну від міфічної Цірцеї, яка перетворювала чоловіків на тварин, героїня Галини Пагутяк страждає від наслідків таких метаморфоз і сприймає свою «здатність» як родове прокляття, а отже, веде мову про трагічну тяглість ситуації, коли спроба жінки пристосуватись до такої родинної моделі стає втратою її ідентичності.

Жінкою, яка сприймає свій шлюб служінням чоловікові чи радше актом милосердя, є героїня новели «Сліпуче лице осені». «*Все життя я присвятила тобі*» [7, с. 78] – так докоряє вона чоловікові. Проте вона так і не зрозуміла його. Жінка усвідомлює, що її мрія про сімейну ідилію не збулась. Драматизм ситуації полягає в тому, що, по-перше, так само розчарований і чоловік, тож вони не протиставляються одне одному, а є «близнюками» у своєму відчуженні; по-друге, причина їхнього нещасливого шлюбу вкорінена не в морально-психологічній сфері, а в суспільно-політичній, адже фізично і морально чоловіка скалічила війна. При цьому відданість і турбота вже не коханої дружини для чоловіка є тягарем. Натомість у свідомості дружини він перетворюється на її ненароджену дитину. Цей тип жінки-персонажа перегукується з Еввідікою з «Видіння Орфея», яка жертовно служить чоловіку і його талантові. Усупереч усталеній міфологічній інтерпретації цього образу, сучасна Еввідіка є частиною профанного світу і для чоловіка є незамінною лише тому, що забезпечує побут.

Цікавою, вважаємо, є роль жінки в житті персонажа-чоловіка в таких творах Галини Пагутяк, як «Потрапити в сад» і «Кров і піт вигаданого світу». Ці твори не раз потрапляли в об'єктив науковців (Ю. Кушнерюк, Н. Мельник та ін.) із погляду аналізу топосів реального і вигаданого світів у творчості письменниці або як тексти для компаративного дослідження, скажімо, з новелами Ірен Роздобудько [3]. У творі «Потрапити в сад» образ жінки оприявнюється крізь призму її сприйняття, а радше несприйняття головним героєм. Дослідники О. Корабльова та Ю. Кушнерюк визначали його типом сковородинівської людини. І дійсно, у біографії персонажа своєрідно відбитий «текст» життя Григорія Сковороди: те саме ім'я, філософське ставлення до життя, любов до музики, прагнення до самопізнання і безшлюбність. Обираючи свободу у своєму рухові до сковородинівського ідеалу внутрішньої гармонії і байдужості до речового, він залишається самотнім. Отже, жінка як частина профанного залишається поза межами його омріяного «саду», а значить, на нашу думку, перетворюється на двічі вигнану з Едему. Близькою до образу жінки-фантома в чоловічому світі є жінка в новелі «Кров і піт вигаданого світу». Вона розуміє і приймає недосконалість чоловіка навіть без відповіді на свої почуття. При цьому її світосприйняття трагедійне, більш глибоке. Жінка усвідомлює, що той, кого вона кохає, здатний любити «безпечно»: «*У листах*», – каже вона іронічно» [7, с. 22]. Можливо, таке розуміння суті речей зближує її з героїнею, якій відкриті глибинні знання про світ. Разом із хронотопом вигаданого світу, яким для персонажа-чоловіка є чужа для нього сфера чуттєвого, жінка складає певну цілісність з інфернальним. Але в цьому і

вразливість героїні: для коханого вона залишається жінкою, інакшість якої він не хоче чи не може прийняти.

У малій прозі Галини Пагутяк є твори («Видіння Орфея», «Втрата пам'яті», «Потонула душа»), де в одному текстовому просторі співіснують кілька персонажів, які відповідають різним типам жіночої ідентичності. У такий спосіб оприявнюється типова для малої прози письменниці сюжетна модель «руху» персонажа-чоловіка як пошуку «своєї» жінки. Так, Еврідіці у «Видінні Орфея» протиставляються жінки, яких Орфей зустрічає в ірреальному світі, де він прагне реалізуватись як митець. Страждання невідомої жінки стають певним тестом його людяності, яка наснажується мистецтвом. А у фіналі твору з'являється інша жінка: у своєму видінні музикант бачить омріяний сад (один з питомих для творів письменниці концептів-відповідників раю), де *«з руїн вийде жінка у барвистому лахмітті, байдужа до себе і мовчазна. Вона зуміла знехтувати своєю молодістю і красою, котрі лишила в руїнах, і ніколи не згадуватиме про це»* [7, с. 31]. Образ цієї жінки можна сприйняти як музу чи жінку-мрію, яка опиняється у просторі гармонії («саду»), у пошуках якої перебуває Орфей. Отже, на відміну від Еврідіки як частини побутового (профанного), вона асоціюється зі сферою сакрального. Погоджуючись із висновком О. Мітракової, що у «Видінні Орфея» традиційний образ використовується для філософських узагальнень про сенс творчості, митця і поезію, талант і суспільство [6], додаємо, що суттєвої трансформації у цьому творі зазнав саме образ Еврідіки, яка в результаті травестіювання стала антиподом «жінки-мрії».

До своєї жінки-мрії прагне наблизитись і оповідач новели «Втрата пам'яті». У творі розгортаються реальний та ірреальний хронотопи і так само є кілька образів жінок: жінка-жертва (оповідач стає випадковим, але, як і інші, байдужим свідком насильства), і жінка-домогосподарка, яка виявляє байдужість до чоловіка та його інтересів. Ці жінки не здатні врятувати оповідача від втрати пам'яті. Коли ж це стається, то його рятівниця – *«жінка у довгій латаній сорочці <...> веде вниз-вниз-вниз, у темряву, аж доки попереду не заблистіла цятка світла. Жінка виводить вас через пролом у стіні на поле зеленого жита. Дбайливо садить на межі, а сама приєднується до таких, як вона, жінок в білих сорочках, що жнуть»* [7, с. 44]. Ідилічна картина мирної праці з символікою білого одягу відсилає до «саду»-гармонії, а образ жінки, за якою рухається до світла герой-чоловік, пройшовши перед тим «пекло» – до аналогічного змісту «Божественної Комедії» Данте. Але якщо Данте, сягаючи свого Раю, долає в такий спосіб шлях до пізнання істини, то в новелі «Втрата пам'яті» чоловік забуває досвід, який робив його нещасним, щоб знову повернутись до наївно-дитячого стану душі: *«Брудного, зарослого, старого чоловіка нема. Є хлопчик, що сидить на межі й пересипає землю з однієї долоні в іншу»* [7, с. 4]. Отже, йдучи за жінкою-мрією, чоловік має шанс очиститись від бруду світу, стати за Христовим закликком – бути як дитина – у гармонії з собою.

Образи двох жінок (а з огляду на проблематику справжнього мистецтва і його ерзац-замінника, то і двох муз) авторка протиставляє в оповіданні «Потонула

душа». Перша – це така карикатурна муза: *«Дебела гола молодиця з товстими ногами і широким лоном. Біля неї килимкове озерце, в якому плавають лебеді»* [7, с. 75]. Вона підкреслено неестетична, гротесково заземлена. Друга муза – невпізнанна – жінка, якій не вистачило сміливості зізнатись матері покійного художника у своїх почуттях до нього. Стара жінка навіть не запам'ятала її імені – Люба чи Надя. І в цьому вбачаємо глибокий символічний зміст: тільки любов і надія дають натхнення творити справжнє мистецтво. Але трагізм ситуації полягає в тому, що жодна з цих жінок не надихає митця на творчість (а отже, і на життя) у світі, де за мистецтво вважають одягнених у взяті напрокат народні костюми *«незграбних і невмілих»* хлопців і дівчат, яких виставляє на посміховисько *«квадратна баба з району»* [7, с. 76]. Типову для літератури модернізму естетико-логічну проблематику *«Потонулої душі»* употужнюють мотиви самотності та смерті художника. Як письменниця, яка, за визначенням В. Габора, *«постійно прагне зазирнути і за межу людської свідомості та осмислювати пограничний стан людського буття»* [2], Галина Пагутяк активно розробляє ці екзистенціальні мотиви, що є наскрізними для усієї малої прози як надтекстової єдності.

Смерть у метановелістиці письменниці багатоліка. Це насильницька смерть внаслідок соціальних і політичних катаклізмів, в епіцентрі яких опиняється людина, як, наприклад, гинуть чоловіки чи сини, із втратою яких важко змиритись (*«Як будували дім»*, *«Числа живих і мертвих»*, *«Дім за рікою»*). Смерть як покарання за насміх над людиною оприявлена в новелі *«Двісті років тому в Урожі...»*. Але вона загрожує і тому, хто виявляє сміливість вийти за межі дозволеного (*«Тебе спалить сонце»*). Тоді як у творах *«Потонулі в снігах»* і *«Підманули Галю»* смерть – це радше звільнення від земних страждань. Як і в *«Сліпучому лиці осені»*, де смерть – це втеча чоловіка від розчарування (у творі це втілено у кафкіанському мотиві перетворення на комаху). Обирає самогубство і героїня *«Золотої чаші»*, бо їй нестерпно жити з думкою про відібране чуже життя, навіть через самозахист.

Що стосується мотиву самотності, то його роль у розкритті жіночої екзистенції так само різна: це стан жінки, яка втратила дитину (*«Хам, син Ноя»*, *«Бабина смерть»*) чи не може її мати (*«Сліпуче лице осені»*). І в цих ситуаціях жінка залишається наодинці зі своїм горем, тобто це *«самотність у шлюбі»*. Інша авторська інтерпретація самотності (і вона домінує) – це свідомо обрана жінкою форма екзистенції, бо в такий спосіб вона зберігає свою інакшість (*«Одного разу Вавилонська вежа...»*, *«Інша»*) або віднаходить свій шлях до пізнання себе і світу, особливо світу природи (цикл *«Душа метелика»*).

В інших творах – *«Золота чаша»* і *«Підманули Галю...»* – оприявнюється, на нашу думку, два варіанти мотивного комплексу, у якому переплелись *«злочин»*, *«(не)реалізоване материнство»*, *«смерть жінки»*. У *«Золотій чаші»* мати, захищаючи власну дитину, вбиває жінку-загарбницю. А в інспірованій українським фольклором авторській новелі-інтерпретації *«Підманули Галю...»* жінка є жертвою звинувачення у вбивстві своєї дитини, хоча насправді та народилась мертвою.

Характерно, що у «Золотій чаші» жінка закінчує життя самогубством на дні річки, а Галя («Підманули Галю..»), як і у відомій народній пісні, гине від вогню. Так, завдяки архетипним образам води і вогню трагізм жіночої екзистенції набуває символічного узагальнення. Загалом оприявлення екзистенції жінки як магістрального мотиву через систему традиційних для прози Галини Пагутяк образів також є одним із маркерів її метановелістики. Так, у «Золотій чаші» вода символізує і покарання, і очищення. А в «Потонулій душі» і в «Потонулих у снігах» із метафоричним утопленням корелюють мотиви забуття і відчуження персонажів, які вирізняються своєю інакшістю – мистецьким талантом чи ментальними хворобами. Можливо, саме в монолозі річки («Плач ріки Бистриці») озвучено авторське розуміння жіночої екзистенції як поєднання амбівалентних сценаріїв чи практик, змінності і трансформації, руйнування і творення. Джерелом асоціацій і додаткових символічних підтекстів у малій прозі Галини Пагутяк постають у різних варіантах образи вогню, світла, сонця. Так, волосся кольору вогню – це не тільки особливість героїні, а й, за її власним зізнанням, – це неспокійний характер і доля («Панна з золотим волоссям»). Вогонь є карою в новелі «Підманули Галю...», а у творах «Сонце тебе спалить» і «Сліпуче лице осені» як джерело небезпеки і тривоги сприймається сонце.

Дослідники давно звернули увагу на концептуальну роль образів саду і дому у творчості Галини Пагутяк. Застосувавши призму проблематики жіночої екзистенції, можна виявити, що якщо персонажі-чоловіки шукають «свій сад» як гармонійний і сакральний простір, то персонаж-жінка нерідко опиняється поза цим «раєм» («Потрапити в сад», «Видіння Орфея»). Або ж у такому омріяному просторі (варіант «поле зеленого жита», як у «Втраті пам'яті») може бути лише ідеальна, а не реальна жінка. Натомість драматизм буття самотньої жінки, яка веде мартиролог свого роду, посилює топос здичавілого саду («Числа живих і мертвих»). А в «Сліпучому лиці осені» втраченим Едемом, про прогулянки в якому зі своїм чоловіком намарно мріє жінка, шлюб якої вже давно – лише формальність, виступає парк. Садові як безпечному місцю в оповіданні «Калинова сопілка» протиставляється ліс, що став для героїні місцем приниження і зіткнення з людською жорсткістю. Проте в новелі «Світ варварів» саме до лісу втікають герої від сучасної міської цивілізації. У цьому «світі варварів» традиційний архетип дому залишається місцем, у якому шукають прихисток і живі, і душі предків («Числа живих і мертвих»). Доки будується дім, доти є родина («Як будували хату»). Про «затишну квартирку» як символ щасливого подружнього життя мріє героїня «Сяючого лица осені». Натомість образ дому-пустки підсилює мотив зруйнованого війною життя родини («Дім за рікою»). Цікаві і мікрообрази годинника, дзеркала, книги, які наповнюють дім, де протікає життя персонажів. Так, покрите павутинням тріщин дзеркало, яке розпадається на скалки в новелі «Дім за рікою», сигналізує про втрату і зруйнований світ дитинства-ідилії героїні, а з погляду лаканівської символіки дзеркала – частини її власного «Я». Годинник, що веде відлік «чужого» життя, від якого відмовляється підліток («Дивись назад»), – це ще і символ тимчасовості. Якщо він нагадує про швидкоплинність

людського життя, то книга в екзистенції жінки Галини Пагутяк – це частина вічності, «дім» усередині її дому («Одного разу Вавилонська вежа...», «Містерія небес», «Знак»), куди вона втікає від суєти: «*Чути лише цокання годинників і тиху мову забутих книг*» [7, с. 33].

Важливу роль маркера самоідентичності персонажа відіграє в малій прозі Галини Пагутяк образ метелика. «Дивись назад», «Тебе спалить сонце», «Містерія небес» – твори, де цей образ має традиційну семантику «душа». А вже в назві циклу «Душа метелика» оприявлене самовизначення жінки, яка відчуває себе вразливою і проминальною частиною вічної природи. У новелах цього філософічного циклу відтворюється екзистенція жінки, яка зчитує красу і глибинний зміст природи. Вона байдужа до матеріального і тимчасового та приймає свою самотність («*Самотність можна розділити з небом птахів*» [7, с. 82]) як спосіб осягнення високого (божественного), прихованого за рутинною життя. Світ для такої героїні – це не протиставлення, а поєднання його світла і тіні, де тече час, що стає вічністю.

Висновки й перспективи подальших розробок у цьому напрямку. Інтерпретуємо метановелістику Галини Пагутяк авторським варіантом психоаналітичної прози про екзистенцію жінки. Змістом цієї екзистенції, яка розгортається в реальному і / чи ірреальному просторах та в різних часових фрагментах, є пошук жінкою свого «Я» в умовах утвердження (нерідко через втрати і відчуження) власної системи цінностей і боротьба зі стереотипними для патріархального суспільства гендерними ролями. Маркерами метановелістики Галини Пагутяк вважаємо продовження чи розширення сюжетної лінії одного твору в іншому поза певними циклами; наявність повторюваних персонажів і подальший розвиток їхніх життєвих сценаріїв як питомих для творчості письменниці типажів чи/і моделей екзистенції; прирощення новими змістовими нюансами авторської концепції людського буття як постійного пошуку власного простору-захисту, де буде віднайдене власне «Я», завдяки архетипно-міфологічним топосам, які формують інтертекст малої прози. Перспективним вважаємо дослідження художніх моделей репрезентації жіночої екзистенції і жіночого наративу в малій прозі Галини Пагутяк.

ЛІТЕРАТУРА

1. Біла І. Система мотивів у творах Галини Пагутяк: специфіка їх взаємозв'язку. *Таїни художнього тексту (до проблеми поетики тексту)*. 2012. Вип. 15. С. 59–69. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tkht_2012_15_10.

2. Габор В. Галина Пагутяк. Незнайома. *Антологія української жіночої прози і есеїстики другої половини ХХ – початку ХХІ ст.* Львів : Піраміда, 2005. С. 426–427.

3. Дашко Н. Художні особливості новелістики Галини Пагутяк та Ірен Роздобудько: проблемно-тематичний і стильовий аспекти. *Українське слово в гуманітарних дискурсах деіндустріальної епохи* : Monografia zbiorowa. Wydawnictwo Naukowe IKR[i]BL, Siedlce, 2020. S.143–156. URL: <http://biblio.umslf.dp.ua/jspui/handle/123456789/5516>.

4. Зотова В. Мала проза Людмили Таран: проблемно-тематичний і стильовий аспекти. URL: <http://eprints.mdpu.org.ua/id/eprint/620>.

5. Кушнерюк Ю. Українська жіноча проза кінця ХХ століття: світоглядні моделі й особливості жіночого стилю : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.01 «Українська література». Дніпропетровськ, 2008. 20 с. URL: <https://referatu.net.ua/referats/7569/176350>.

6. Мітракова О. Поетика міфу про Орфея у творі «Видіння Орфея» Галини Пагутяк та «Човен Харона» Івана Давидкова. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія «Філологічні науки»*. Випуск 45. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2017. С. 147–150.

7. Пагутяк Г. Потонулі в снігах. Львів : Піраміда, 2010. 184 с.

REFERENCES

1. Bila, I. (2012). Systema motyviv u tvorakh Halyny Pahutiak: spetsyfika yikh vzaiemozviazku [The system of motifs in the works of Halyna Pahutyak: the specificity of their interrelation]. *Tainy khudozhnoho tekstu (do problemy poetyky tekstu) [Secrets of the literary text (to the problem of text poetics)]*. Issue 15. P. 59–69. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tkht_2012_15_10. [in Ukrainian].

2. Habor, V. (2005). Halyna Pahutiak [Halyna Pahutyak]. *Neznaioma: Antolohiia ukrainskoi zhinochoi prozy i eseistyky druhoi polovyny XX – pochatku XXI st.* [Stranger: An Anthology of Ukrainian Women's Prose and Essays of the Second Half of the Twentieth and Early Twenty-First Centuries]. Lviv : Piramida. P. 426–427 [in Ukrainian].

3. Dashko, N. (2020). Khudozhni osoblyvosti novelistyky Halyny Pahutiak ta Iren Rozdobudko: problemno-tematychnyi i stylovyi aspekty [Artistic features of Halyna Pahutyak's and Iren Rozdobudko's short stories: problematic and thematic aspects]. *Ukrainske slovo v humanitarnykh dyskursakh deindustrialnoi epokhy [The Ukrainian Word in the Humanitarian Discourses of the Deindustrial Age]*: Monografia zbiorowa. Wydawnictwo Naukowe IKR[i]BL, Siedlce. S. 143–156. Retrieved from <http://biblio.umsf.dp.ua/jspui/handle/123456789/5516> [in Ukrainian].

4. Zotova, V. (2016). Mala proza Liudmyly Taran: problemno-tematychnyi i stylovyi aspekty [Lyudmyla Taran's Short Prose: Problematic, Thematic and Stylistic Aspects]. Retrieved from: <http://eprints.mdpu.org.ua/id/eprint/620> [in Ukrainian].

5. Kushneriuk, Yu. (2008). Ukrainska zhinocha proza kintsia XX stolittia: svitohliadni modeli y osoblyvosti zhinochoho styliu [Ukrainian Women's Prose of the Late Twentieth Century: Worldview Models and Peculiarities of Women's Style]. Retrieved from <https://referatu.net.ua/referats/7569/176350> [in Ukrainian].

6. Mitrakova, O. (2017). Poetyka mifu pro Orfeia u tvori “Vydinnia Orfeia” Halyny Pahutiak ta “Choven Kharona” Ivana Davydkova [Poetics of the Orpheus Myth in Halyna Pahutyak's The Vision of Orpheus and Ivan Davydkov's Charon's Boat]. *Naukovi pratsi Kamianets-Podilskoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Ohienka: Filolohichni nauky [Scientific works of Kamianets-Podilskyyi Ivan Ohienko National University: Philological Sciences]*. Issue 45. Kamianets-Podilskyyi : Aksioma. P. 147–150 [in Ukrainian].

7. Pahutiak, H. (2010). Potonuli v snihakh [Drowned in the snow]. Lviv : Piramida, 2010. 184 p. [in Ukrainian].